

Mgr Dariusz Urban
Instytut Ekonomii
Uniwersytet Łódzki

SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNO-EKONOMICZNA JAKO WSKAŹNIK ASYMETRII W ROZWOJU NA PRZYKŁADZIE REGIONÓW HISZPANII

Wstęp

Celem artykułu jest ukazanie zagadnienia dysproporcji w rozwoju regionalnym w kontekście procesu integracyjnego oraz wskazanie metody pomiaru spójności społeczno-ekonomicznej regionów. Celowi temu podporządkowany został układ opracowania. W części pierwszej analiza koncentruje się wokół zagadnienia rozwoju regionalnego w kontekście integracji europejskiej, następnie w części drugiej ukazano metody pomiaru spójności, część trzecia zaś przedstawia wyniki badania poziomu regionalnej spójności społeczno-ekonomicznej na przykładzie Hiszpanii, analizy dokonanej w oparciu o miary taksonomiczne.

Rozwój regionów a procesy integracji europejskiej

Rozwój przestrzenny cechuje się złożonością, a dysproporcje między jednostkami przestrzeni jakie powstają w jego trakcie – niezależnie od poziomu agregacji, który przyjęty zostanie do ich wyodrębnienia – są immanentnym zjawiskiem towarzyszącym procesom rozwojowym. nierówności w rozwoju nie tylko między wybranymi krajami, lecz również pomiędzy regionami w ramach danego kraju stanowią istotny temat badań ekonomicznych. Szczególnego znaczenia badania te nabierają, kiedy ich przedmiotem stają się relacje potencjałów ekonomicznych regionów uczestniczących we wspólnym procesie integracyjnym. Dzieje się tak, dlatego, iż przekonanie o solidarności i wiara w zrównoważony rozwój stanowią podstawę, na której budowane są procesy integracyjne w Europie, a utrzymywanie bądź pogłębianie się różnic rozwojowych, stwarzać może zagrożenie dla integracji [Fries, 1998, s. 285]. Ponadto upodmioto-

wienie się społeczności regionów, powiatów i gmin sprawia, że są one coraz wyraźniej zainteresowane kształtowaniem się procesów rozwojowych na ich terenie. Konieczność badań dysproporcji wynika również z tego, że mimo iż w zasadzie wzrost gospodarczy i spójność mogą być osiągnane jako współzależne cele, to jednak w praktyce wystąpić może konflikt między działaniami zmierzającymi do zmniejszenia przestrzennych różnic rozwojowych a wzrostem i efektywnością w skali ponadregionalnej [Sapir, 2003, s. 8]. Ponadto budowanie gospodarki opartej na wiedzy zgodnie z założeniami Strategii Lizbońskiej nie pozostaje bez wpływu na zróżnicowanie regionalne i koniecznym staje się zachowanie równowagi między procesami wzrostu gospodarczego a spójnością społeczną [Dworak, 2005, s. 5]. W procesie tworzenia gospodarki opartej na wiedzy niezbędna staje się w przypadku regionów słabiej rozwiniętych taka polityka spójności, która promować będzie budowanie społeczeństwa informacyjnego otwartego na współpracę w globalnej gospodarce światowej [Klamut, 2005, s. 42].

Integrująca się Europa od samego początku nie pozostawała obojętna i bierna wobec zjawisk nierównomiernego rozwoju dotyczących obszary objęte procesem integracyjnym, a wręcz przeciwnie była żywo zainteresowana kształtowaniem charakteru procesów rozwojowych. Takie podejście do zagadnienia wzrostu gospodarczego, odnaleźć można już w Traktacie Rzymskim z 1957 roku, w którego preambule zapisano, iż państwa członkowskie zamierzają wspierać harmonijny rozwój gospodarek narodowych i dążyć do zmniejszania różnic między poszczególnymi obszarami. Daje się zauważyć, że w ostatnich latach coraz częściej wykorzystywanym pojęciem odnoszącym się do zagadnienia dysproporcji w rozwoju regionów jest określenie „spójność społeczno-ekonomiczna”. Pojęcie to po raz pierwszy pojawiło się w 1986 roku w Jednolitym Akcie Europejskim, w którym w części pt. „Spójność ekonomiczna i socjalna” wprowadzony został zapis o konieczności zlikwidowania dysproporcji w rozwoju niektórych regionów Wspólnoty. Potwierdzeniem starań Wspólnoty w tym kierunku był Traktat z Maastricht z 1992 roku, w którym w art.130a zawarty został zapis, że celem wspierania wszechstronnego oraz harmonijnego rozwoju Wspólnota rozwija i kontynuuje działania prowadzące do wzmocnienia jej spójności ekonomicznej oraz społecznej. Podobny zapis odnaleźć można w Traktacie Amsterdamskim z 1997 roku, gdzie potwierdzone zostało, iż celem Wspólnoty jest dążenie do zredukowania różnic w stopniach rozwoju poszczególnych regionów i zmniejszania zacofania najmniej uprzywilejowanych regionów i wysp, w tym

terenów wiejskich. W efekcie takich zapisów traktatowych ustanowione zostały instrumenty (Fundusz Spójności) oraz polityki (polityka spójności), których wspólnym celem jest dążenie do zmniejszania (asymetrii) dysproporcji w rozwoju regionalnym [Gawlikowska-Hueckel, 2002, s. 129; Głąbicka, 2004, s. 27-45; Gawlikowska-Hueckel, Zielińska-Głębocka, 2004, s. 202-224].

Termin „spójność” nie jest pojęciem jednoznacznym, brak jest jednej definicji, która zyskałaby powszechną akceptację. Najczęściej pojęcie spójności używane jest do określenia nierówności między regionami oraz krajami uczestniczącymi w procesie integracji i rozumiane jest jako stopień, do którego rozbieżności w zakresie dobrobytu społecznego i gospodarczego między różnymi regionami, bądź też grupami w obrębie Wspólnoty są politycznie i społecznie tolerowalne [Molle, 2000, s. 442; Amina, Tomaney, 1995, s. 1]. Zatem przyjąć można, że powiększanie się dysproporcji w rozwoju regionalnym oznacza zmniejszanie się spójności, natomiast zmniejszanie zróżnicowania w rozwoju regionalnym interpretowane może być jako zwiększanie spójności.

Mierniki spójności regionalnej

Zagadnienie spójności lub też inaczej kohezji rozpatrywane może być w trzech aspektach: ekonomicznym, społecznym i terytorialnym. Stąd też w literaturze funkcjonują takie pojęcia, jak: spójność ekonomiczna, spójność społeczna i spójność terytorialna [Jasiński, 2005, s. 11]. Pojęcie spójności ekonomicznej odnosi się do poziomu ogólnej aktywności gospodarczej poszczególnych obszarów, mierzonej najczęściej przy wykorzystaniu wskaźnika PKB lub agregatów ekonomicznych stanowiących jego odmianę. Z kolei spójność społeczna rozumiana jest jako poziom rozwoju społecznego lub ekonomiczno-społecznego, zaś jej analiza obejmuje zjawiska zachodzące na rynku pracy oraz warunki życia mieszkańców, w tym wskaźniki ubóstwa, poziom marginalizacji społecznej. Natomiast spójność terytorialna oznacza przynależność regionu do grupy obszarów centralnych, pośrednich bądź też peryferyjnych (ultraperyferyjnych) z punktu widzenia ich powiązań gospodarczych i jest mierzona przez wskaźnik dostępności lub przy użyciu mierników natężenia charakteryzujących zjawiska gospodarcze i społeczne w poszczególnych grupach regionów [Jasiński, 2005, s. 11; Głąbicka, 2004, s. 46-64].

Dotychczasowa analiza spójności regionalnej prowadzona była w trzech wymienionych aspektach oddzielnie, tymczasem poznanie pełnego obrazu różnic międzyregionalnych wymaga zastosowania wszystkich podejść jednocześnie. Jak słusznie zauważa L. J. Jasiński: „Zawężenie badania do kształtowania się różnic w poziomie PKB lub mierników zbliżonych do niego koncepcyjnie czyni uzyskane wnioski nieco jednostronnymi, pomimo ich znaczenia ekonomicznego i pozaekonomicznego. [...] Jest to pojęcie syntetyczne, które reprezentuje sobą dobre i złe strony związłego opisu konkretnego obiektu ekonomicznego.” [Jasiński, 2005, s. 13]. W opracowaniach Komisji Europejskiej spójność jest generalnie rozumiana jako konwergencja dochodów lub PKB *per capita*, a co za tym idzie większość analiz dotyczących różnic regionalnych opiera się na tym wskaźniku, pomijając inne wskaźniki, które bez wątpienia odzwierciedlają sytuację regionów.

Tymczasem należałoby raczej przyjąć, iż koncepcja spójności społeczno-ekonomicznej jest pojęciem szerszym, które traktować można jako ewolucyjnie rozwiniętą koncepcję dysproporcji między regionami. Ponadto istnieją podstawy by sądzić, iż w przypadku regionów europejskich postęp w dziedzinie wzrostu dochodów *per capita* nie jest jednoznaczny z poprawą sytuacji na rynku pracy, spadkiem bezrobocia, wzrostem aktywności zawodowej, a zatem w takiej sytuacji PKB nie może być utożsamiany z poprawą spójności społeczno-ekonomicznej [Cuadrado-Roura, Garrido-Yserte, Calvo, 2004, s. 3-4].

W tej sytuacji za zasadne uznać można próbę poszerzenia wskaźników branych pod uwagę przy ocenie spójności społeczno-ekonomicznej. To z kolei stwarza problem porównania kilku lub kilkunastu wskaźników jednocześnie, co przy tradycyjnym warsztacie ekonomicznym czyni analizy niesłychanie skomplikowane, dlatego zastosowanie znajdują tutaj metody taksonomiczne – metody analizy wielowymiarowej. Sprowadzają się one do budowy syntetycznego wskaźnika rozwoju, którego wykorzystanie umożliwia zastąpienie opisu badanych obiektów za pomocą wielu cech, opisem przy użyciu jednej wielkości agregatywnej, co pozwala nie tylko na uszeregowanie obiektów, podzielenie ich na grupy, ale także ukazanie skali zróżnicowania między obiektami [Nowińska-Łaźniewska, 2004; Grabiński, 2003; Korenik, 2002; Michalski, 2000]. W przypadku regionów jest to tym bardziej uzasadnione, że w ujęciu statystycznym jest on obiektem wielowymiarowym, a zatem do jego opisu konieczne jest zastosowanie pewnej liczby cech, które będą charakteryzowały zjawiska i procesy zachodzące w jego obrębie. W efek-

cie zastosowanie miernika syntetycznego możliwym staje się porównanie względem siebie obiektów z punktu widzenia wielu cech jednocześnie.

Spójność społeczno-ekonomiczna regionów hiszpańskich

W niniejszym opracowaniu badaniem zostały objęte regiony Hiszpanii¹ (19), wyodrębnione na poziomie NUTS 2. Celem analizy było wykazanie kierunków rozwoju dysproporcji regionalnych w tym kraju. Do pomiaru spójności regionów, która odzwierciedla poziom dysproporcji między nimi, wykorzystano kilka wskaźników makroekonomicznych. Konstrukcja miernika syntetycznego dla lat 1999 oraz 2002 oparta została o następujące wielkości: x_1 – PKB *per capita* według parytetu siły nabywczej, x_2 – dochody gospodarstw domowych, x_3 – długookresowa stopa bezrobocia, x_4 – wskaźnik urodzeń, x_5 – wskaźnik śmiertelności oraz x_6 – współczynnik aktywności zawodowej ludności, które to miary opisują sytuację gospodarczą i społeczną (demograficzną) regionów. Przyjęto, iż utworzony w ten sposób miernik syntetyczny ukazuje stan spójności społeczno-ekonomicznej regionów. Dane statystyczne uzyskane zostały ze strony internetowej Eurostatu [<http://epp.eurostat.cec.eu.int>]. Zmienne x_3, x_5 występujące w postaci destymulant przekształcone zostały w stymulanty zgodnie ze wzorem:

$$x_{ij}^* = \frac{1}{x_{ij}}$$

gdzie: x_{ij} – zmienna w postaci destymulanty

x_{ij}^* – zmienna w postaci stymulanty

Dla wszystkich zmiennych z wyjątkiem x_6 współczynniki zmienności przekraczały wartość 20%, dla x_6 wyniosły 6% oraz 9% odpowiednio dla roku 1999 oraz 2002. Wobec ograniczoności zmiennych i niekompletności szeregów czasowych wszystkie zmienne zakwalifikowane zostały do dalszej części badania. Na ich podstawie utworzone zostały macierze danych:

$$X_{1999} = [X_1 + X_2 + X_3 + X_4 + X_5 + X_6]$$

¹ Badanie ma miejsce w oparciu o dane statystyczne zgromadzone przez Eurostat dla 19 regionów NUTS 2. Różnica między liczbą regionów wynika z oddzielnego traktowania dwóch wspólnot autonomicznych Ceuta i Melilla, dlatego zamiast 18 w badaniu przyjęto 19 regionów.

$$X_{2002} = [X_1 + X_2 + X_3 + X_4 + X_5 + X_6]$$

Macierze te w kolumnach zawierają wskaźniki przyjęte do analizy (6) natomiast wiersze ukazują realizację tych wielkości dla danych regionów NUTS 2 (19). Po normalizacji zmiennych macierze cech diagnostycznych posłużyły do konstrukcji mierników syntetycznych: taksonomicznego miernika rozwoju 1 (TMR_1) oraz taksonomicznego miernika rozwoju 2 (TMR_2), które odpowiadają wskaźnikowi syntetycznemu W. Pluty [Malarska, 2006, s. 20]:

$$TMR_1 = \sum_{j=1}^n \frac{x_{ij}}{\sum_j x_{ij}}$$

przy czym: TMR_1 – miernik syntetyczny
 x_{ij} – zmienna diagnostyczna x

oraz S. Bartosiewicz [Pawłowicz, 1988, s. 94]:

$$TMR_2 = \sum_{j=1}^n \frac{x_{ij}}{\min x_{ij}}$$

gdzie: TMR_2 – miernik syntetyczny
 x_{ij} – zmienna diagnostyczna x.

Wartości otrzymanych syntetycznych miar rozwoju zawiera tabela 1.

Tabela 1. Wielkość wskaźników syntetycznych dla regionów Hiszpanii w roku 1999 i 2002

Region	TMR ₁		TMR ₂	
	1999	2002	1999	2002
es11 Galicia	0,26	0,26	6,93	7,12
es12 Principado de Asturias	0,25	0,24	6,64	6,72
es13 Cantabria	0,27	0,28	7,39	7,69
es21 Pais Vasco	0,33	0,33	8,83	9,03
es22 Comunidad Foral de Navarra	0,34	0,36	9,31	10,10
es23 La Rioja	0,31	0,32	8,36	8,87

es24 Aragón	0,31	0,32	8,26	9,05
es30 Comunidad de Madrid	0,36	0,37	9,75	10,21
es41 Castilla y León	0,28	0,27	7,40	7,64
es42 Castilla-la Mancha	0,29	0,29	7,86	8,04
es43 Extremadura	0,29	0,27	7,57	7,55
es51 Cataluña	0,33	0,34	9,02	9,36
es52 Comunidad Valenciana	0,31	0,33	8,47	9,37
es53 Illes Balears	0,37	0,41	10,05	11,56
es61 Andalucia	0,30	0,30	7,92	8,24
es62 Región de Murcia	0,32	0,33	8,59	9,38
es63 Ciudad Autónoma de Ceuta (ES)	0,38	0,33	10,34	9,35
es64 Ciudad Autónoma de Melilla (ES)	0,38	0,33	10,25	9,24
es70 Canarias (ES)	0,34	0,33	9,10	9,30

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

W oparciu o wskaźniki syntetyczne wyliczono statystyki opisowe, które zawarte są w tabeli 2.

Tabela 2. Wartości parametrów opisowych taksonomicznych miar rozwoju regionów Hiszpanii w latach 1999-2002

Wskaźnik	TMR ₁		TMR ₂	
	1999	2002	1999	2002
Rozstęp/ średnia arytmetyczna	0,41	0,52	0,43	0,55
Współczynnik asymetrii	0,04	0,13	0,10	0,20
Kurtoza	-0,84	0,04	-0,87	0,27
Współczynnik zmienności	12,31%	12,97%	12,92%	13,42%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Na podstawie wartości statystyk opisowych syntetycznych wskaźników rozwoju z lat 1999 oraz 2002 można wyciągnąć następujące wnioski dotyczące spójności społeczno-ekonomicznej regionów Hiszpanii:

- Rosnące wartości wskaźnika rozstępu ważonego średnią sugerują, iż z punktu widzenia przyjętych do badania sześciu cech, między rokiem 1999 a 2002 nastąpiło zwiększenie różnicy między regionem najlepszym – o najwyższej wartości miary syntetycznej a regionem najslabszym, charakteryzującym się najniższą wartością miary taksonomicznej. Dotyczy to regionów *Principado de Asturia* i *Ciudad Autónoma de Ceuta* w roku 1999, oraz *Principado de Asturia* oraz *Illes Baleary*

w roku 2002. Wynik jest ten sam dla obu zastosowanych miar syntetycznych.

- Współczynnik asymetrii (skośności), którego wartości z roku 2002 przewyższają wielkości z roku 1999, wydaje się wskazywać na mniej asymetryczny przebieg rozkładu miar syntetycznych obrazujących poziom spójności społeczno-ekonomicznej.
- Analiza zmian wartości współczynnika zmienności wydaje się prowadzić do stwierdzenia, że w okresie 1999–2002, pod względem wyodrębnionych wcześniej sześciu cech jednocześnie regiony NUTS 2 w Hiszpanii zwiększyły nieznacznie zróżnicowanie względem siebie.
- Analiza współczynnika skupienia (kurtozy) wydaje się uprawniać do wyciągnięcia wniosku, że rosnąca wartość tego współczynnika między rokiem 1999 a 2002, zinterpretowana może być jako zwiększenie koncentracji wartości miar syntetycznych wokół średniej, co oznacza zmniejszenie zróżnicowania, pomiędzy badanymi regionami, z punktu widzenia wartości cech $x_1 - x_6$.
- Jeśli w hierarchii ważności statystyk opisowych najwyższą pozycję przyznamy współczynniki skupienia, to powyższe analizy prowadzą do wniosku, że regiony Hiszpanii pomiędzy rokiem 1999 a 2002 odnotowały zmniejszenie nierówności mierzonych syntetycznym wskaźnikiem rozwoju, a zatem osiągnęły większą spójność społeczno-ekonomiczną.

Zakończenie

W niniejszym opracowaniu podjęta została próba pomiaru spójności społeczno-ekonomicznej regionów Hiszpanii, celem wskazania kierunków rozwoju dysproporcji między tymi regionami. W analizie wykorzystano metody analizy wielowymiarowej, która stanowić może uzupełnienie tradycyjnych metod pomiaru zróżnicowania regionalnego stosowanych dotychczas. Wyniki analizy dokonanej w oparciu o miary syntetyczne wskazują na zwiększanie się spójności społeczno-ekonomicznej regionów Hiszpanii między rokiem 1999 a 2002.

LITERATURA

- Cuadrado-Roura J. R., Garrido-Yserte R., Calvo M. A. M., *Economic and Social Cohesion in the UE: critical approach. Draft version*, 44th European Congress of Regional Science Association, University of Porto-Porto, Portugal, 25-29 August 2004.
- Dworak E., *Dylematy i uwarunkowania tworzenia gospodarki opartej na wiedzy*, [w:] *Wyzwania dla gospodarki polskiej w zintegrowanej Europie, Opracowania. Raporty. Materiały*, Parszewski K. (red.), Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Społeczna w Ostrołęce, Ostrołęka 2005.
- Fries F., *Spór o Europę*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- Gawlikowska-Hueckel K., *Procesy rozwoju regionalnego w Unii Europejskiej. Konwergencja czy polaryzacja?*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2002.
- Gawlikowska-Hueckel K., Zielińska-Głębocka A., *Integracja europejska. Od jednolitego rynku do unii walutowej*, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2004.
- Głąbicka K., *Spójność społeczno-ekonomiczna w integrującej się Europie*, [w:] *Spójność społeczno-ekonomiczna – implikacje regionalne*, Głąbicka K. (red.), Radom 2004.
- Grabiński T., *Analiza taksonometryczna krajów Europy w ujęciu regionów*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2003.
- Grewiński M., *Działalność Unii Europejskiej na rzecz spójności społeczno-gospodarczej*, [w:] *Spójność społeczno-ekonomiczna – implikacje regionalne*, Głąbicka K. (red.), Radom 2004.
- Grosse T. G., *Polska wobec nowej polityki spójności Unii Europejskiej*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2004.
- Jasiński L. J., *Spójność ekonomiczna regionów Polski na tle krajów Unii Europejskiej*, Instytut Nauk Ekonomicznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2005.
- Klamut M., *Przesłanki realizacji nowej polityki spójności Unii Europejskiej w latach 2007-2013*, [w:] Klamut M., Pancer-Cybulska E., *Spójność społeczna, gospodarcza i terytorialna Unii Europejskiej*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, nr 1099, Wrocław 2005.
- Korenik S., *Dysproporcje w rozwoju regionów Polski – wybrane aspekty*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2002.
- Malarska A., *Materiały od wykładu: Klasyfikacja obiektów wielocechowych*, KSEiS UŁ, 2006.
- Meyes D., *Conflict and Cohesion in the Single European Market*, [w:] Amina A., To-maney J., *Behind the Myth of European Union. Prospects for cohesion*, Routledge, London, New York 1995.
- Michalski T., *Polska w drodze do Unii Europejskiej*, Diffin, 2000.
- Molle W., *Ekonomika integracji europejskiej*, Fundacja Gospodarcza, Gdańsk 2000.
- Nowińska-Łażniewska E., *Relacje przestrzenne w Polsce w okresie transformacji w świetle teorii rozwoju regionalnego*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2004.
- Pawłowicz L., *Wybrane metody taksonomii numerycznej i ich zastosowanie w badaniach ekonomicznych*, Skrypty uczelniane, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 1988.
- Sapir A. (Chairman of the group), *An Agenda for a Growing Europe. Making the EU Economic System Deliver, Report of an Independent High-Level Study Group established on the initiative of the President of the European Commission*, July 2003.

Streszczenie

Celem opracowania było zbadanie poziomu spójności społeczno-ekonomicznej regionów Hiszpanii. W analizie wykorzystano taksonomiczne mierniki rozwoju. Wyniki badania wskazują na zmniejszanie się nierówności międzyregionalnych między rokiem 1999 a 2002.

Social and Economic Cohesion as an Indicator of Development Asymmetry at the Example of Spanish Regions

Summary

The main goal of this study was the evaluation of regional social and economic cohesion in Spain. The research based on taxonomic method shows that between 1999 and 2002 Spanish regions achieved lower level of disparities.